

VRTNAR.

List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh
in za sadjarstvo.

Št. 18.

V Ljubljani, 30. septembra 1892.

Letnik V.

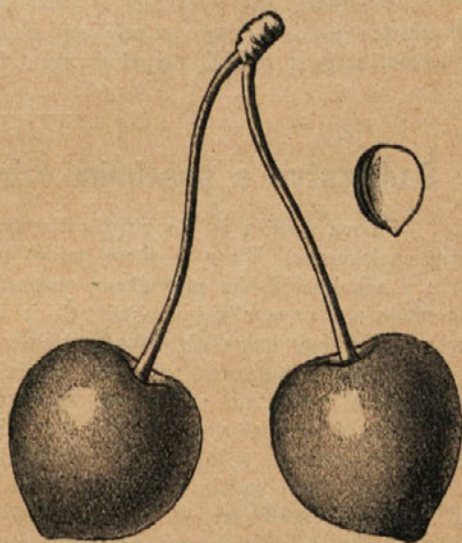
Češnja „srčasta volovka“.

Med najboljše vrste češenj šte-
jemo blestečo srčasto volovko (Ochsen-
herzkirsche), koja kaže podoba 29.
Tega izvrstnega ploda ne smeli bi
pogrešati nikoder, koder pridelujejo
češnje. Srčasta volovka je velika,
rtasta t. j. srcu podobna, ter izvrstna
za zobanje in za sušilo. Drevo raste
krepko, je visoko in zelo rodno. Dre-
vesa ter tudi cepiči te vrste se dobe
pri W. Klenertu v Gradcu in tudi po
drugih drevesnicah.

Rudbeckia laciniata.

Šetajoeke konci poletja pod Rož-
nikom preseneti nas množica visocih
žolto cvetočih rastlin, prostirajočih se
po vlažnih mestih (jarkih) od strelišča
pa tja čez Drenikov vrh do takezvané

večne poti. To so cvetlice z gorenjim tujim naslovom, kajti same tujke ne morejo
imeti domačega imena. Zanesene pred leti iz svoje prvotne domovine — Kanade
in Virginije v Evropo, razširile so se hitro po vrtih, posebno po parkih. Od tod
so zašle (po naključji ali jih je kdo presadil) na prosto ter se v krajih njim uga-
jajočih hitro udomačile. Uže pred kacimi 30 leti so bile domače v Dunajskem
praterji, na Sedmograškem, na Ljubljanskem barji, po cestnih jarkih proti Sone-
škemu gradu in pod Rožnikom. Posebno so se razprostrle po Rožniku, koder jim
je menda lega toli ugodna kakor v njih prvotni domovini. Kakor kaže njih vsako-
letno razprostranje, zarasle bodo v par desetletjih ves Rožnik in okolico. S tem
bodo pridobili na lepoti le gozdi, kajti gotovo je lepše gledati obilico slikovitih
rastlin nego gola močvirna tla. Kako ugoden vtis nareja na pr. na opazovalca
studenčič, tekoč od Podrožnika proti strelišču, obrobjen z otožnimi jelšami, kojim
izmej temnozelenega listja gledajo zlatorumene, malim solnčnicam podobne dolgo-
pecljate cvetke.

Podoba 29.

Tudi vrtnom rudbekija pristoji dobro, seveda jej treba pravega mesta, kateri njej, a tudi ona njemu ugaja, to je najbolje prostor, ležeč kje ob ograji, ako mogoče v senci. Zaradi nje vnanjosti in uporabe jo štejejo vrtnarji mej takozvane listnate ali dekoracijske rastline.

Vzgaja se lahko iz semena, najbolje v gnojnih gredicah, a najbolje jo je, kakor večino trajnih rastlin, razmnoževati z delitvijo korenin, kojih si je lahko nabaviti iz gori označenega kraja. Najbolje jih je presajati jeseni, kadar odeveto, ali spomladi, ko niso še pognale cvetnega bilja. Spozna in loči se od družih gozdnih rastlin po dolgih pernato-razklatih, hrapavih listih. Presaditi in razposlati jo je lahko celo ob cvetji. Tedaj se jej smejo tudi vse cvetne bili porezati, a to jo oslabi toliko, da ne cvete precej prihodnje, ampak šele drugo leto, ko se je zadosti okrepcala. Kakor druge trajnice, tudi rudbekija na vrtu ne potrebuje posebne postrežbe, le ob hudi vročini ali suši jej treba dobro prilivati, ker vajena mokrotnih krajev ne prenaša suše tako, kakor druge rastline.

Razen te nahaja se po vrtilih več njenih vrstnic, katere se pa ne razlikujejo mnogo od nje razen „rudbeckia purpurea“ z rdečim cvetom.

Rudbeckia, spadajoča mej sovčetke (compositae), ima kakor na pr. solnčnica ali plavica jezičaste cvete v kolobarji neplodne, zato je uvrščena v Linnèjejevem umetnem sestavu v XIX. razred (syngenesia) v red „polygamia frustranea“.

Rajko Justin.

Sadjarstvo s posebnim ozirom na domače okolščine.

Gotova resnica je, da naše sadjarstvo ne napreduje z narastkom našega ljudstva enakomerno. Temu je skoro gotovo vzrok to, ker večina kmetovalcev sadjarstvu z nekakim slabim presodkom nasprotuje ter napačno misli in trdi, da se ne obrestuje niti prostor niti stroški. Če je to vendar le sem in tja kje resnica, ni krivo sadjarstvo, temveč le nevednost in napačno ravnanje.

Kakor je napredek pri vsaki rastlini le od nje obdelovanja in ravnanja odvisen, taka je tudi pri sadjarstvu. Nikakor ne smemo zahtevati, da bi brez truda želi in da bi storjeni pregreški ne imeli slabih in škodljivih nasledkov. Ako slabe uspehe pripisujemo podnebnim in zemeljskim okolnostim, ni vselej pošteno in pravično. Pri izbiri sadnih vrst se je treba ozirati na njih lastnosti. Tako si njih plodonosnost zagotovimo, če tudi druge pogoje izpolnimo. Pri pametni in previdni izvolitvi sadnih plemen imeli bomo malo vzrokov iskati neuspehov v podnebnih okolnostih.

Da umno sadjarstvo donaša vselej dovolj dobička, ni potreba posebe razlagati; veliko okolje, ki pametno goje sadno drevje, so temu najboljši porok in dokaz. A sadno drevje je tudi velik kras. Vsakdo mi bo rad pritrnil, da našega duha nič bolj ne oveseli, nego če pomladi naše oko ugleda cvetoče drevo, ki je, kakor bi ga bil sneg pobelil. Nič manj zanimiv in dobrodejen je pa pogled na drevo, kadar je polno najlepšega sadja. Človeka nekako čudno gane, ko vidi včasih že zelo staro drevo, ki prav težko in z vso silo razprostira veje z obilo sadja obložene. Staremu drevesu bi skoro ne prisojali tolike mladostne moči. Nehote nas obide neko spoštovanje do posestnika, čigar stanovanje je v venci sadnega drevja skrito in se skoro videti ne more, ter ob enem nas tudi navda spoštjivost do onega prednika, ki je dotično sadje nasadil in odgojil.

Sadjarstvo lahko delimo v dva razreda: v gospodarsko in fino sadjarstvo. Fino sadjarstvo spada bolj v stroko umnih vrtnarjev.

Gospodarsko sadjarstvo, ki je kmetovalcu neogibno potrebno in več vredno nego fino, se peča le z visokodebelnim drevjem. Njemu je največ do tega, da pri-

deluje obilo sadja, drugič da goji sadno drevje na takih prostorih, ki se dado ob enem še za druge gospodarske potrebe porabiti, pa tudi na takih, ki so bili do sedaj prazni, ali pa le deloma z drevjem nasajeni, in tretjič le take vrste, ki so za dotične okolnosti pripravne.

Poglejmo le nekoliko one prostore, ki so za sadjarstvo sposobni. V prvi vrsti so ceste in pota. Akoravno se med ljudstvom sliši mnogo nasprotovanja, vendar se mora ta način kot najvažnejši in najboljši priznati v napredek sadjereje. Najvažnejše pri obsaditvi cest je, ozirati se na vrste. Nikdar naj se ne sadi veliko vrst, ali pa takih, o katerih se ne vé, če so za podnebje sposobne. Vedno naj se sade izkušene domače vrste.

Katera pa so glavne lastnosti dobrih cestnih drevce?

a) Gledé na razrastek in kakovost drevesec naj velja pravilo: izberejo naj se le taka, ki niso mehkužna, torej vajena raznih vetrov, ter imajo obilo koreninic, gladko in ravno deblo ter 4—5 vrhnih vej.

b) Gledé rasti so sposobne le take vrste, ki naredo visoko krono, a take z visečimi vejami naj se odstranijo, kajti one ovirajo promet in njih sadje je preveč tatvini razpostavljeno.

c) Gledé sadežev so za obsaditev cest, koder razsajajo nevihte, dobre le take vrste, ki imajo droben sad; dalje naj se tam, kjer je zaradi tatvine premalo varno, sade le take vrste, kojih sadeži ne mikajo preveč tatov.

d) Gledé časa dozoritve naj se odberejo take vrste, ki ob enem času zore. Istočasno zoreče vrste naj se skupaj sade. S tem se čuvanje in prodaja bolj zagotovi.

Drugi prostori gospodarskemu sadjarstvu so prav za prav sadni vrti, pašniki, robovi, bregovi in polja.

Kako se dobiva debelo sadje?

Ako hočemo posebno debelo sadje na pritličnem drevju vzrejati, pomnimo, kar nam slavni nemški sadjar dr. Lukas nasvetuje.

1. Skrbimo vedno, da ostane drevo krepko in zdravo, in z obilnim gnojenjem priskrbimo mu potrebne hrane.

2. Skrbimo za to da dobivamo sadje le na kratkih sadnih mladikahi, katerih se mora mnogo po vejah nahajati. Zategadelj se morajo vse zgodnje mladike okrajšati, mladike v vrhu ostanejo neokrajšane.

3. Puščajmo le primerno število sadja. Kar je odveč, naj se odstrani tako, da ostane na vsakem cepiči le eden in sicer najboljši sad. Drevo naj se otrebi nepotrebne sadja takoj, ko se je počel sad razvijati.

4. Naredimo pod sadno mladiko na okolo zarezo, ki zaprečuje tek soku, da ostaje tako bolj v sadji.

5. Namočimo sadje z zelenim železnim vitrijolom, ki je v vodi raztopljen, in sicer se raztopita dva grama železnega vitrijola v enem litru vode. To naj se opravi le zvečer in trikrat samo v času, ko se sadje razvija.

6. Odstranimo vse zapreke, ki so razvitku sadja na poti, na pr. mrčese, pripeko i. t. d. Pregosto sadje naj se odstrani, kakor smo že zgoraj omenili, in to zaradi tega, ker je ono krivo, da drevesu toliko hrane primankuje in da začne sadje kmalu onemoglo na tla cepati.

Vrtnarske raznoterosti.

Kako se izmeri visokost drevesa. Marsikdo bi rad izmeril ali zvedel, kako visoko je to ali ono drevo, pa ne vé si pomagati. To je prav lahko in priprosto. Vzemi palico kakeršne koli dolgosti. Vtakni jo v zemljo ter izmeri, koliko je iz zemlje moli. S to dolgostjo naredi okrog palice krog. Kadar bo solnce sijalo, pazi, kedaj bo palična senca segla ravno do kroga. Tedaj je senca tako dolga, kakor je palica nad zemljo. Ob istem času izmeri tudi drevesno senco in dobil boš visokost drevesa, kajti senca drevesa je takrat ravno tako dolga, kaker je drevo visoko.

Brez čebel ni sadja. Naselniki v Avstraliji, posebno nemški, so si na pripravnih krajih okrog svojega novega doma nasadili veliko sadnega drevja. To sadno drevje je raslo prav lepo in spomladi prav obilo cvetlo, a čudno je bilo, da ni prav nič sadu zarodilo. Ker se je to ponavljalo, izgubili so naselniki upanje, da bi kedaj sadja dobili in sklenili opustiti sadjerejo. Mislili so, da tamošnje podnebje sadnemu drevju ne ugaja. Pred nekaj leti pride neki nemški čebelar v Avstralijo ter začne tamkaj čebelariti. In glej, sadno drevje na čebelarjevem vrtu ter po vrtovih njegovih sosedov precej prvo leto obilo obrodi sadja. Spoznali so na ta način, da Avstralija do tistih dob ni še imela te prekorigne žuželke, ki plodovitost sadnega drevja pospešuje ali bolje rečeno prouzročuje. Zbok tega se je čebelarstvo v Avstraliji močno razširilo.

Veliki in debeli sadeži na sadnem drevju vzrastejo, ako se drevju v suhem poletnem času večkrat, pa prav dobro prilije. Na ta način se zabrani odpadanje sadežev. Posebno vpliva na razvoj sadja tudi, če se okrog drevesa v gotovi oddaljenosti naredi s kolom jame ter se pogostokrat nalivajo z gnojnico. To delo se prične precej po cvetji, ko drevje sad nastavlja. Tako gojeno drevje ne rodi samo mnogo, temveč tudi debelo sadje.

Sadjar mora poznati naravo dreves, pa tudi zemljo, v katero namerava to ali ono drevo vsaditi. Lahko se prepriča, kakšna je zemlja, ako izkoplje na več krajih nekoliko jam po 2—4 črvlje (65—125 cm) globoke in po tri črvlje (95 cm) široke. Kmalu opazi, je li zemlja ilovnata ali kremenasta, presuha ali premokra za sadjarstvo. Tudi okoli stoječa drevesa mu vsaj nekoliko kažejo, za katero sadno drevo je zemlja najbolj pripravna. V obče pa velja pravilo, da močvirna, mastna in glenasta ter tudi mrzla, ilovnata, nerodovitna in kremenasta zemlja ne ugaja sadnemu drevju. Vse druge zemlje pospešujejo bolj ali manj rast sadnih dreves. Kolikor globokejša in rodovitnejša je zemlja, toliko rodovitnejše bode tudi sadno drevo. Premočvirnati zemlji naj se voda odpelje, v presuhu pa napelje.

Onim sadjarjem, ki imajo stare, opešane sadne vrte, kakeršni se nahajajo po hribih krog vasi, svetujemo prav posebno, naj pred zimo okopljejo drevje, prekopljejo naj namreč vsa trato ali vsaj krog vsakega debla 1 meter na široko. Marsikterikrat je to, če je trata na sadnem vrtu postala stara, vsa pusta in trda, vzrok, da peša sadno drevje. Ni je pa boljše pomoči, nego če tako staro trato prekopljemo pred zimo in potem spomladi, ali če pognojimo ves prostor prav dobro in ga posadimo z okopavnimi rastlinami ali posejemo na novo z dobrim žlahtnim travnim semenom. Tako prekopavanje pospešuje, da prihaja zrak s svojim za razkrojevanje še nes krojenih mrtvih rudninskih tvarin blagodejnim kislecem v zemljo. Stroške za prekopavanje povrne obilno sadje, in tudi če se v tako spočito zemljo zasade okopavne rastline, obrode jako bogato. Paziti pa treba pri prekopavanji, da se drevesne korenine ne ranijo prehudo.